

sebe pouze díky produkci „divadelní“ iluze, která sice budí zdání legitimacy, avšak bez jakéhokoli fundamentu a odkazu ke skutečným hodnotám. Demokracie, jak známo, vede pouze k tyranii – a to je podle *Platóna* důvod, proč diktátoři tolik milují divadlo. Je proto třeba, aby demokracie byla nahrazena vládou filosofů. *Philosophia* je – na rozdíl od *demokratia* – politický režim založený na spravedlnosti. Platón si však také uvědomuje, že i *philosophia* potřebuje jistou formu dramatu, jinak by nemohla být přesvědčivá, proto musí nahradit divadlo vlastní dramatickou tvorbou. Sám tak činí například v tom, jakým způsobem vypráví příběh *Sókrata*, svého učitele. Tragické příběhy Oidipa, Oresta a mnoha dalších, tak často a tak úspěšně ztvárňovaných v mnoha hrách, *Platón* nahrazuje heroickým ideálem umírajícího *Sókrata*. Tragédie se tak přesouvá z amfiteátrů do příbytků filosofů a současně přestává být zjevnou iluzí – spektaklem, čímž ze sebe pravdivou výpověď stává se skutečností. Starořecké slovo, ze kterého vznikl dnešní výraz *teorie* (*theoria*), sdílí etymologický základ se slovem *theoros*, tedy se slovem označujícího diváka, který sleduje divadelní představení a také se slovem *theorein*, které vyjadřuje aktivitu vnímání a přemýšlení. Divadlo je tak vždy teorií a teorie je naopak vždy divadlem, divadlem, ve kterém jsme diváky našeho vlastního dramatu. Nicméně toto naše drama je vždy zároveň iluzí, a jak by řekl *Platón*, podvodem.

Touha po tvrdých datech a vyšších hodnotách, které nacházíme i v tom, jak řada z nás přemýšlí o ústavnosti, je vlastně jistou neurózou, dědictvím osvícenství. Neustálá snaha vytvářet prostředí „čisté“ politiky nebo státních aparátů vypovídá více o těch, kteří po takovém cíli volají, než o systému, který hodlají fundamentálně proměnit. Tato fixace na potřebu obrody nakonec nevede k nápravě systému, naopak může dovést existující systém k degradaci. Selhávání těchto platonických nástrojů se projevuje v permanentním pocitu nespokojenosti, zklamání a krize. Smíření se s podmíněností a „úspěšností“ nástrojů, kterým vládneme, je prvním krokem k efektivní obraně ústavnosti. Cesta však není jasně daná, obzvláště proto, že náš cíl je nejasný. Ústavnost zřejmě není možné zachytit, ukotvit a jasně definovat. Nakonec to, čím disponujeme, je především houf slovních vyjádření a reprezentací, jsou to jen „slova, slova, slova“. Nicméně, jak dokazuje Shakespeare, slova nejsou vždy *jen* slova. Najít ta správná, je pak klíčový úkol při obraně ústavnosti.

Petr Agha*

Brtko Róbert. Filozofickoprávne východiská prirodzeného práva v klasickom a justiniánskom období rímskeho práva.

Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013, 171 s.

Jednu z posledně vydaných monografií domácích i slovenských autorů, věnovanou římskému právu, představuje publikace *Filozofickoprávne východiská prirodzeného práva v klasickom a justiniánskom období rímskeho práva*. Knihu napsal slovenský právní romanista *Róbert Brtko*, který se problematikou římského práva v rámci svého odborného zaměření dlouhodobě zabývá.

Přirozené právo, neboli *ius naturale*, je ze strany studentů obvykle spojováno zejména s římským právem, respektive s římskou filozofií, nicméně jak (nejen) autor recenzované publikace upozorňuje, kořeny staré přirozenoprávní koncepce jsou pevně spojeny s půdou antické řecké filozofie. Otázce formování teorie přirozeného práva je proto věnována první

* Mgr. Petr Agha, Ph.D. LL.M., Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. E-mail: petr.gha@ilaw.cas.cz.

ze šesti kapitol *Brtkovy* monografie, která čtenáře seznamuje s jednotlivými osobnostmi řecké filozofie, jejich tezemi a školami. Řeční filozofové chápali přirozené právo jako takové, které vychází z lidské přirozenosti a je spravedlivé. Podle *R. Brtka* lze hovořit o třech hlavních myšlenkových směrech. První má základ v kosmu (Vesmíru), a vztahuje se na lidské bytosti i bohy. Zatímco je kosmické právo neovlivnitelné a rovná se osudu, pro zbývající dva proudy je typický projev vůle – člověka nebo boha.

Ve druhé kapitole se autor zaměřil na římskou filozofii a její hlavní představitele. Je známo, že římstí filozofové čerpali z názorů řeckých „kolegů“, nicméně to neznámá, že sami nepřinesli žádné novum. Jak tvrdí autor předmětné monografie, např. *Marcus Tullius Cicero* zformuloval teorii přirozeného práva na základě řeckého pojetí práva a spravedlnosti, a tato teorie byla římskými právníky akceptována. *Ciceronovi* a jeho zásluhám je v knize právem věnováno nemalé pozornosti. V rámci téže kapitoly *R. Brtko* poukazuje také na ostatní významné římské myslitele a jejich teze. Stejně jako v případě řeckých filozofů, i zde je uváděna jejich příslušnost k jednotlivým školám.

Ve třetí kapitole se autor knihy přesouvá k výkladu o právnících klasického období a k jejich pojetí přirozeného práva. Do popředí se dostává osoba Právnicka *Gaia*. Na příkladech *Gaiových* Institucí *R. Brtko* demonstruje římskoprávní koncepci přirozeného práva, které je, až na výjimky, postaveno na roveň práva národů (*ius gentium*). Po *Gaiovi* se autor zabývá tezemi „mladších“ právníků. Za všechny lze uvést *Ulpiana*, který mimo jiné proslul konstrukcí římskoprávní definice, na základě které rozdělil právo na *ius naturale*, *ius gentium* a *ius civile* (Dig. 1.1.1.2). Podle autora knihy je pro římské právo klasického období typické, že tehdejší právníci nepovažovali přirozené právo za jakýsi vyšší princip, nadřazený právu civilnímu (pozitivnímu). *Ius naturale* totiž představovalo součást pozitivního práva a přihlíželo se k němu při interpretaci.

Čtvrtá kapitola je zaměřena na otázku uplatnění přirozeného práva v úřední činnosti římských prétorů. *R. Brtko* zde upozorňuje na prvky *ius naturale* v prétorské právotvorbě i v soudní moci, kterou prétor vykonával v první fázi řízení. V souvislosti s tím autor uvádí jednotlivé *iusnaturalistické* prostředky ochrany subjektivních práv a poukazuje na princip ekvity (spravedlnosti), který významně ovlivňoval výsledek sporu. Kapitulu uzavírá výklad o ediktech magistrátů.

Poslední dvě kapitoly knihy, pátá a šestá, vypovídají o zakotvení přirozenoprávních definic a pravidel v právních pramenech římského práva. Autor prostřednictvím vybraných fragmentů Justiniánských Institucí demonstruje, jaké právní koncepce se uplatnily v době křesťanského císaře *Justiniána*. *R. Brtko* současně poukazuje na skutečnost, že *Justinián* chápal přirozené právo jako takové, které je určeno všem živým tvorům. Tedy lidem i zvířatům. Závěrečnou část knihy autor věnoval problematice naturálních institutů, konkrétně naturální držbě, závazkům a pokrevnímu příbuzenství.

Knihu *Róberta Brtka* hodnotím jako dobře a srozumitelně napsanou. Hlavní přínos knihy shledávám nejen ve výběru tématu, ale také v doplnění výkladu původními latinskými texty. *Brtkovu* publikaci lze, vzhledem ke zvolenému tématu, doporučit širokému spektru zájemců o problematiku přirozeného práva, a to nejen odborníkům z řad právních romanistů a právních teoretiků, ale také studentům humanistických oborů (tj. nejen právnických), kteří jsou v dané problematice zainteresováni.

Lenka Šmídová Malárová*

* Mgr. et Mgr. Lenka Šmídová Malárová, Právnická fakulta Masarykovy univerzity. E-mail: Lenka.SmidovaMalarova@law.muni.cz.